

Проф. др Небојша Раичевић

Правни факултет Универзитета у Нишу

ЛЕГАЛНОСТ УНИЛАТЕРАЛНЕ ХУМАНИТАРНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ*

*У раду се истражује да ли унилатерална хуманитарна интервенција има утемељење у важећем међународном праву. Најпре се анализирају норме релевантних мађународних уговора, а потом правила међународног обичајног права. За оцену легалности унилатералне хуманитарне интервенције свакако су најзначајнији Повеља УН и уговори из области међународног хуманитарног права и људских права. Ни у једном од тих уговора не може се наћи правни основ за предузимање унилатералне хуманитарне интервенције. Правни основ за такву интервенцију не може се наћи ни у обичајном праву. Уколико је такво обичајно правило и постојало пре Другог светског рата, оно је укинато когентним нормама Повеље УН о забрани употребе силе. Исто тако, послератна пракса и *opinio iuris* показују да након 1945. године није настало ново обичајно правило које је, мењајући одредбе Повеље УН, допустило предузимање унилатералне хуманитарне интервенције.*

Кључне речи: Хуманитарна интервенција; Употреба силе; Људска права; Повеља УН; Међународно обичајно право.

1. УВОД

Државе и међународне организације су након Другог светског рата у неколико наврата оружаном интервенисале, правдајући такве акције спречавањем масовног и озбиљног кршења људских права. Када је за такву акцију постојала одлука Савета безбедности УН, радило се о одобреној хуманитарној интервенцији и њена легалност није била спорна. Међутим, неколико пута су предузете оружане акције ради заштите

Небојша Раичевић, raicko@prafak.ni.ac.rs.

* Рад представља резултат истраживања на пројекту „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“, бр. 179046, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

људских права без одобрења Савета безбедности. Та врста интервенција назива се унилатерална хуманитарна интервенција (УХИ) и њена легалност је спорна.¹ У овом раду биће истражено да ли се у важећем међународном праву може наћи правни основ за предузимање УХИ. Најпре ће бити анализирани одредбе релевантних међународних уговора, а потом ће пажња бити усмерена на међународно обичајно право.

2. УГОВОРНО ПРАВО

Повеља УН представља најзначајнији међународни уговор који се мора узети у обзир приликом оцене легалности УХИ. Поред тога, биће анализирани и релевантне одредбе појединих уговора из области међународног хуманитарног права и људских права.

2.1. Повеља УН

Повеља УН садржи забрану употребе силе и претње силом, те је нужно истражити да ли је УХИ, као вид употребе оружане силе, компатибилна са том забраном. Такође, треба испитати да ли се у одредбама о људским правима садржаним у овом уговору може евентуално наћи оправдање за предузимање такве интервенције.

2.1.1. *Забрана употребе силе и претње силом*

Члан 2(4) Повеље прописује да ће се све државе чланице УН „у својим међународним односима уздржавати од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности ма које државе, или која је на било који други начин супротна циљевима Уједињених нација“. Ова забрана има неспорну *ius cogens* природу,² као и карактер обичајне норме која обавезује све државе.³

Неки интернационалисти сматрају да чл. 2(4) Повеље не забрањује сваку употребу силе, већ само ону која има одређене квантитативне и квалитативне карактеристике. Како они тврде, наведени члан не уводи апсолутну забрану употребе силе, већ од држава захтева да се

¹ Свака војна интервенција ради заштите људских права предузета без одобрења Савета безбедности УН сматра се унилатералном хуманитарном интервенцијом, без обзира на то да ли је предузета од стране једне државе, више њих или регионалне међународне организације.

² B. Simma, “NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects“, *European Journal of International Law* 1/1999, 3; T. Schweisfurth, “Operations to Rescue Nationals in Third States Involving the Use of Force in Relation to the Protection Human Rights“, *German Yearbook of International Law*, 1980, 176.

³ M. N. Shaw, *International Law* (5th ed.), Cambridge 2003 (4th printing 2005), 1018.

уздуже од употребе силе само ако је она усмерена против „*територијалног интегритета или политичке независности других држава*“, или је употребљена „*на било који други начин супротан циљевима Уједињених нација*“.⁴ Према том схватању, употребљени израз „*против територијалног интегритета или политичке независности било које државе*“ представља битну квалификацију, те употреба силе која на тај начин не нарушава сувереност државе, може бити законита. У противном, да су творци Повеље желели апсолутну забрану, они би поменути чланом једноставно забранили употребу силе и ту ставили тачку, без икаквих додатних израза.⁵ Исто тако, и завршни део чл. 2(4) Повеље („*или на било који други начин супротан циљевима Уједињених нација*“) послужио је некима да закључе да тај члан забрањује само употребу силе која је у несагласности са циљевима УН прокламованим у првом члану Повеље.⁶ Дакле, чл. 2(4) Повеље УН не садржи забрану употребе силе *per se*, већ само ону употребу силе која се користи у одређене незаконите сврхе.⁷

Полазећи од овако уског схватања забране употребе силе, неки интернационалисти закључују да УХИ није у супротности са чл. 2(4) Повеље УН. Пошто не тежи територијалним променама и не угрожава политичку независност државе у којој се интервенише, нити је у супротности са циљевима УН, самим тим она није противна чл 2(4) Повеље.⁸ Овом интервенцијом отклањају се озбиљна кршења људских права, тако да она никако не може бити „противна циљевима“ УН, већ, напротив, доприноси „унапређењу људских права“ као једном од тих циљева.⁹

Међутим, напред изнети ставови не могу се прихватити. Пошто УХИ представља употребу оружане силе, врло је тешко прихватити негирање њеног утицаја на територијални интегритет или политичку независност

⁴ F. Tesón, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, New York 1997, 151.

⁵ K. Grimstad K, *Humanitarian Intervention: Historical, Legal and Moral Perspectives*, (LLM Thesis), Cape Town 2001, 18.

⁶ F. Lopez, “The Lawfulness of Humanitarian Intervention”, *USFA Journal of Legal Studies* 1/1991, 99–100; F. Tesón, 151.

⁷ M. Reisman, M.S. McDougal, “Humanitarian Intervention to Protect Ibos”, R. Lillich (ed.), *Humanitarian Intervention and the United Nations*, Charlottesville 1973, 177.

⁸ M. Reisman, M.S. McDougal, 177; M. Brenfors, M. M. Petersen, “The Legality of Unilateral Humanitarian Intervention – A Defence”, *Nordic Journal of International Law* 4/2000, 471; F. Lopez, 99–100; R. B. Lillich, „Humanitarian Intervention: A Reply to Ian Brownlie and Plea for Constructive Alternatives“, J. N. Moore (ed.), *Law and Civil War in the Modern World*, Baltimore–London 1974, 236–237; F. K. Abiew, *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*, The Hague–London–Boston 1999, 95; J. Mertus, “Reconsidering the Legality of Humanitarian Intervention: Lessons from Kosovo”, *William and Mary Law Review* 5/2000, 1768, 1771.

⁹ F. Tesón, 151.

државе против које се интервенише. Напред поменуте присталице УХИ сувише уско схватају појам територијалног интегритета и политичке независности, свдећи њихову повреду једино на случајеве класичне агресије која има за циљ одвајање дела државне територије или, пак, војну окупацију у циљу промене постојеће владе у некој држави.

Територијални интегритет не може бити тумачен уско, тако да се једино односи на неотуђивост државне територије. Он се пре односи на територијални суверенитет, достојанство и неповредивост територије. Слично томе, политичка независност не подразумева једино просто очување владе у некој држави. Тај термин је довољно широк да обухвати политички интегритет државе, њено достојанство и сувереност да управља својим унутрашњим и спољним пословима без икаквог страног уплитања.¹⁰ Повреда територијалног интегритета није ограничена само на случајеве где је држави одузет део територије, нити је повреда политичке независности лимитирана само на случајеве анексије или промену владе наметнуту споља, тако да свака хуманитарна интервенција представља привремену повреду територијалног интегритета и политичке независности државе против које се интервенише.¹¹ Покушаји појединих интернационалиста да оправдаје УХИ нађу у тврдњи да она није активност усмерена против „територијалног интегритета или политичке независности“, представља тумачење које је противно припремним радовима Повеље УН. Цитирани израз из чл. 2(4) Повеље није имао за циљ да направи празнину која би допуштала активности такве врсте,¹² односно ти изрази нису додати у текст да би ограничили домашај забране, већ да би забрану описали.¹³

Имајући у виду чињеницу да је владу која масовно крши људска права својих грађана врло тешко одвратити од такве праксе, циљеви УХИ најчешће се остварују насилном променом владе, или пак отцепљењем дела државне територије. Услед тога, потпуно је нереалистично очекивати да таква интервенција не утиче на политичку независност и/или територијални интегритет државе против које се интервенише.¹⁴

---

¹⁰ J. Shen, “The Non-Intervention Principle and Humanitarian Interventions Under International Law”, *International Legal Theory* 1/2001, 26.

¹¹ M. Akehurst, “Humanitarian Intervention”, H. Bull (ed.), *Intervention in World Politics* Oxford 1984, 105.

¹² R. S. Clark, “Humanitarian Intervention: Help to Your Friends and State Practice”, *Georgia Journal of International and Comparative Law* 4/1983, 211.

¹³ C. Portela, *Humanitarian Intervention, NATO and International Law*, Research Report 00.4, December 2000, 7.

¹⁴ R. L. Phillips, “The Ethics of Humanitarian Intervention“, L.R. Phillips, D.L. Cady (eds.), *Humanitarian Intervention: Just War vs. Pacifism*, Lanham 1996, 21.

Оружана хуманитарна интервенција скоро увек доводи до повреде суверенитета државе и до мешања у њене унутрашње послове.¹⁵

Као доказ о неодрживости тврдње да хуманитарна интервенција не представља повреду територијалног интегритета, може се навести и пресуда Међународног суда правде у случају Крфски канал. У тој пресуди, Суд је одбацио тврдње В. Британије да је њена операција уклањања мина у албанским територијалним водама била заснована на праву самопомоћи, истичући да је „поштовање територијалног интегритета суштинска основа“ међудржавних односа и прогласио британску операцију „повредом албанског суверенитета“.¹⁶ Ако имамо у виду домаћај, циљ и карактеристике операције британске морнарице и њихову квалификацију од стране Суда као „непоштовање територијалног интегритета“ и шире гледано „албанског суверенитета“, тешко се може прихватити став да УХИ не представља повреду територијалног интегритета. УХИ, бар оне које су до сада извршене, у себи садрже много већи степен употребе силе од британског уклањања мина. Следствено томе, УХИ несумњиво представља повреду територијалног интегритета.

На крају, освртом на примере после Другог светског рата, јасно се могу видети последице које су УХИ имале по територијални интегритет и политичку независност. Индијска интервенција у Пакистану резултирала је сецесијом Источног Пакистана (Бангладеша), и самим тим територијалним смањењем Пакистана. Интервенције у Камбоџи и Уганди довеле су до насилног збацивања влада у тим државама. Интервенција НАТО-а у СР Југославији имала је за последицу потискивање власти ове државе са територије Косова, чиме је итекако повређена политичка независност те суверене државе.¹⁷ Поставља се питање шта представља нарушавање територијалног интегритета или политичке независности државе уколико у напред поменутиим случајевима нема тог нарушавања.

Не могу се прихватити ни тврдње да се путем УХИ остварује циљ из чл. 1(3) Повеље, па самим тим таква интервенција није противна забрани употребе силе. У чл. 1(3) Повеље пише да је један од циљева Организације остваривање сарадње „на плану унапређења и подстицања поштовања људских права и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик или веру“. Дакле, не говори се

¹⁵ А. Kanter, „Memorandum to the President“, А. Frye (ed.), *Humanitarian Intervention – Crafting a Workable Doctrine*, New York 2000, 15.

¹⁶ ICJ, *The Corfu Channel Case (Merits)*, April 9th 1949, General List No. 1, p. 35.

¹⁷ Више о наведеним интервенцијама вид.: Н. Раичевић, *Хуманитарна интервенција у међународном јавном праву (докторска дисертација)*, Ниш 2008, 201–276.

о сарадњи на плану поштовања људских права, већ о сарадњи на плану унапређења људских права и подстицања њиховог поштовања. „Унапређење“ и „заштита“ људских права, иако на први поглед звуче као синоними, имају различито значење. Под унапређењем људских права подразумева се „налажење недостатака и њихових повреда, али не у циљу санкционисања него превенције да до сличних ситуација не дође убудуће“.¹⁸ Дакле, Повеља као циљ има „унапређење“ (енг. *promoting*) људских права, тј. доношење нових или побољшање постојећих правних правила о људским правима. Као други део овог циља УН наводи се „подстицање“ (енг. *encouraging*) поштовања људских права. Поставља се питање да ли се употреба силе против друге државе у циљу наметања поштовања људских права уклапа о овај прокламовани циљ. Тешко да се УХИ може подвести под активности које се уклапају у подстицање држава на поштовање људских права. Таква интервенција далеко превазилази тај прокламовани циљ и производи много далекосежније последице по државу од оних које тај циљ УН има у виду.

У режиму Повеље, „хуманитарна интервенција тешко се може легализовати позивањем на циљеве УН“.¹⁹ Генерално формулисани циљ из чл. 1(3) никако се не може изједначити са циљем очувања међународног мира и безбедности који је конкретизован кроз јасну забрану употребе силе у међународним односима.²⁰ Позивање на неки од циљева УН ради оправдања одређених активности, не водећи при томе рачуна о другим циљевима УН, може бити врло опасна пракса. Та опасност се посебно увећава уколико жељена активност укључује једнострану употребу оружане силе. Из тврдње да је УХИ допуштена Повељом јер је она у складу са циљевима УН произилази „да се сваки циљ наведен у чл. 1 Повеље може остварити унилатералном употребом силе“.²¹ Такво оправдање УХИ нема утемељење у тумачењу контекста Повеље УН. Досвалд-Бек (*Doswald-Beck*) истиче да „нико не може тврдити да је завршни део чл. 2(4) ‘или на било који други начин супротан циљевима Уједињених нација’ средство за изумимање употребе силе ради осигурања поштовања људских права од

¹⁸ С. Миленковић, *Унутрашња надлежност држава и међународна заштита људских права*, Београд 1974, 20–21.

¹⁹ К. Grimstad, 23.

²⁰ Danish Institute of International Affairs, *Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects*, Copenhagen 1999, 82.

²¹ С. Antonopoulos, “The NATO Military Action Against the Federal Republic of Yugoslavia (Kosovo) and the International Law on the Use of Force”, *Revue Hellénique de droit international* 2/1999, 421.

те забране“.²² Либерално тумачење израза „супротан циљевима Повеље“ произвољно је јер је тај израз (као и израз против територијалног интегритета или политичке независности) додат у чл. 2(4) ради попуњавања свих потенцијалних празнина у забрани коју он уводи, а не у циљу стварања нових празнина.²³

Има оних који оправдање за УХИ покушавају наћи у неефикасности система колективне безбедности створеног Повељом УН. Према том схватању, забрана употребе силе из чл. 2(4) Повеље условљена је способношћу УН да делују правовремено и ефикасно, те су државе обавезне да се уздржавају од употребе силе само док ОУН функционише на тај начин. Када Савет безбедности не делује правовремено и ефикасно на плану заштите људских права, државе могу призвати право на УХИ као један вид самопомоћи који је претходно усвајању Повеље УН.²⁴

Међутим, може се навести више аргумената против таквог схватања. Најпре, примпрени радови за израду Повеље јасно указују на тежњу да се установа самопомоћи искључи из будућих међународних односа.²⁵ Други аргумент односи се на ширину овлашћења Савета безбедности коју он има приликом деловања на плану очувања међународног мира и безбедности. Наиме, не постоји обавеза овог органа да донесе одлуку по неком питању, а још мање постоји обавеза да та одлука буде позитивна и да се њоме нареди предузимање принудних мера.²⁶ Треће, употреба силе није забрањена само чланом 2(4) Повеље, већ је та забрана истовремено и правило обичајног права, које је независно од правног поретка УН. Зато, поштовање забране употребе силе тешко се може условити ефикасношћу система колективне безбедности створеног главом VII Повеље УН.²⁷

Врло чврст доказ о неодрживости става о дозвољености употребе силе у случају неефикасности УН представљају и две пресуде Међународног суда правде. У пресуди донетој у случају Крфски канал стоји да

²² L. Doswald-Beck, “The Legality of the United States Intervention in Grenada”, *Netherlands International Law Review* 3/1984, 364.

²³ J. I. Charney, “Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo”, *American Journal of International Law* 4/1999, 835.

²⁴ R. B. Lillich, 238, 246; M. Reisman, M.S. McDougal, 175–176; S. Hoffmann, “Sovereignty and the Ethics of Intervention”, S. Hoffmann (ed.), *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention*, Notre Dame 1996, 22; F. K. Abiew, 132.

²⁵ H. Kelsen, *The Law of the United Nations*, New York 1950, 270.

²⁶ S. D. Murphy, *Humanitarian Intervention: the United Nations in an Evolving World Order*, Philadelphia 1996, 381; K. Grimstad, 24; P. Hilpold, “Humanitarian Intervention: Is There a Need for a Legal Reappraisal?”, *European Journal of International Law* 3/2001, 451; F. Jhabvala, “Unilateral Humanitarian Intervention and International Law”, *Indian Journal of International Law* 2/1981, 217–218.

²⁷ Danish Institute of International Affairs, 82; F. Jhabvala, 217;

интервенција не може наћи место у међународном праву „без обзира на све постојеће недостатке међународне организације“;²⁸ док је у случају Никарагва истакнуто да начело забране употребе силе „није условљено одредбама које се односе на колективну безбедност.“²⁹

2.1.2. Одредбе о људским правима

Поједини интернационалисти покушавају да у одредбама о људским правима садржаним у Повељи нађу оправдање за УХИ. Они тврде да у неким ситуацијама чл. 56 Повеље проширује обавезу унапређења људских права садржану у чл. 1(3) и 55 и на предузимање УХИ. Забрана интервенције стипулисана члановима 2(4) и 2(7) Повеље не представља препреку за УХИ.³⁰ Повеља УН не само да допушта такву интервенцију, већ у чл. 55 и 56 захтева њено предузимање у случају озбиљног и масовног кршења људских права.³¹ Члан 56 Повеље обавезује чланице да предузму заједничку и посебну акцију ради одбране људских права, што имплицитно укључује и право на УХИ.³²

Међутим, давање тако широког домашаја одредбама о људским правима садржаним у Повељи УН заслужује критике. Није спорно да одредбе Повеље о људским правима намећу чланицама неке обавезе, али том приликом се не иде даље од сарадње са УН у њеним напорима да се унапреди поштовање људских права.³³ Члан 56 има одређени правни значај за државе, али израз „предузети посебне акције“ садржан у њему не може имати другачије значење осим оног по којем државе имају обавезу да оживотворе заштиту људских права у сопственој легислативи и администрацији.³⁴ Одредбе Повеље о људским правима ни експлицитно, ни имплицитно не дају овлашћење за присилно остваривање људских права – а камоли право на УХИ.³⁵

²⁸ ICJ, *The Corfu Channel Case (Merits)*, April 9th 1949, General List No. 1, p. 35.

²⁹ ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Judgment)*, 27th June 1986, General List No. 70, para. 188.

³⁰ L. Geissler, “The Law of Humanitarian Intervention and the Kosovo Crisis”, *Hamline Law Review* 2/2000, 328.

³¹ J. Mertus, 1771.

³² R. M. Chilstrom, “Humanitarian Intervention Under Contemporary International Law: A Policy-Oriented Approach”, *Yale Studies in World Public Order* 1/1974, 133.

³³ F. Jhabvala F, 228.

³⁴ H. Guradze, *Der Stand der Menschenrecht im Völkerrecht*, 1956, pp. 110–111; нав. према: E. Schwelb, “International Court of Justice and Human Rights Clauses of the Charter”, *American Journal of International Law* 2/1972, 340.

³⁵ J. Donnelly, “Human Rights, Humanitarian Intervention and American Foreign Policy”, *Journal of International Affairs* 2/1984, 318.

2.2. Уговори из области међународног хуманитарног права и људских права

Ниједан међународни уговор из области хуманитарног права и људских права не садржи одредбу која изричито допушта или забрањује УХИ. Ти уговори предвиђају неке друге механизме за обезбеђење поштовања зајемчених права, који не подразумевају употребу силе (формирање анкетних комисија, подношење извештаја, међудржавне и индивидуалне представке, индивидуалну кривичну одговорност и др.).

Све четири Женевске конвенције из 1949. године у заједничком чл. 1 садрже одредбу која обавезује уговорнице „да поштују и обезбеде поштовање“ ових конвенција. Ако дође до тешких повреда Конвенција и Протокола I, уговорнице имају обавезу да „делују, заједнички или појединачно, у сарадњи са Уједињеним нацијама и у складу са Повелом Уједињених нација“.³⁶ Питање које ће конкретне мере бити предузете од стране држава и УН у циљу заустављања тих кршења није регулисано међународним хуманитарним правом, већ Повелом УН (главе VII и VIII). Савету безбедности на располагању стоји већи број могућности, међу којима је и оружана интервенција која може бити спроведена од стране снага УН или делегирана некој држави односно регионалној организацији.³⁷ Римски статут, који регулише кривичну одговорност у међународним и немеђународним оружаним сукобима, у преамбули истиче да „ништа у овом Статуту неће бити узето као одобрење за било коју државу да интервенише у оружани сукоб или у унутрашње послове било које друге државе ...“.

Из напред наведених одредаба уговора из области међународног хуманитарног и кривичног права може се закључити да државе немају право да предузму оружану интервенцију ради спречавања кршења међународног хуманитарног права у иностраној држави.

Постоје интернационалисти који Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида покушавају да докажу право њених уговорница да употребе оружану силу из хуманитарних разлога. Они сматрају да чл. 1 поменутих конвенције, који обавезује уговорнице да „спрече и казне“ злочин геноцида, пружа довољно покриће за државе да у том циљу прибегну оружаном сили. Државе уговорнице имају обавезу да самостално или заједно са Уједињеним нацијама спроводе

³⁶ Чл. 89 Додатног протокола I.

³⁷ А. Ryniker, “The ICRC Position on ‘Humanitarian Intervention’“, *International Review of the Red Cross* 842/2001, 530–531.

курс Конвенције.³⁸ Поред правних иницијатива, дипломатског притиска и економских санкција, државе уговорнице могу употребити и оружану силу у циљу имплементације обавезе спречавања или кажњавања злочина геноцида.³⁹

Међутим, много је више оних који тврде да државе уговорнице Конвенције о геноциду немају таква овлашћења. Холцгреф (*Holzgrefe*) истиче да стране уговорнице могу спречити акт геноцида једино позивањем надлежних органа ОУН да предузму акцију коју она сматрају одговарајућом (чл. VIII Конвенције). Сасвим је јасно да такав имплементациони механизам не установљава право на УНИ.⁴⁰ Динштајн (*Dinstein*) истиче да чл. VIII Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида представља јасан *renvoi* на Повељу и надлежне органе ОУН. Овај аутор сматра да ако Савет безбедности пропусти да делује, онда странама уговорницама на располагању стоји механизам предвиђен у чл. IX Конвенције, који регулише решавање спорова у примени Конвенције, тј. обраћање Међународном суду правде. Једина алтернатива Савету безбедности је Међународни суд правде, док Конвенција ничим не одобрава једнострану употребу силе.⁴¹ Шабас (*Schabas*) уочава опасност од УНИ ради спречавања геноцида. Толерисање индивидуалних иницијатива у одсуству одобрења Савета безбедности представља „клизаву стрмину која прети хаосом“, чије последице по људска права могу бити исто тако озбиљне као и последице било ког геноцида.⁴²

Овим аргументима се још може додати да се закључак о могућности употребе оружане силе ради спречавања геноцида коси са чл. 103 Повеље који изричито предвиђа да „у случају сукоба између обавеза чланица Уједињених нација на основу ове Повеље и њихових обавеза на основу било којег другог међународног споразума, превагу ће имати њихове обавезе из Повеље“. Дакле, чак и да Конвенција садржи такву одредбу, она би била ништава због неусклађености са Повељом. Надаље, Конвенција о геноциду у чл. 1 обавезује стране уговорнице да „спрече и казне“ геноцид, али нигде не помиње да ће то бити учињено једностраном употребом оружане силе. На крају, може се закључити да Конвенција несумњиво намеће обавезу спречавања геноцида, али та

³⁸ M. Reisman, M. S. McDougal, 174–177.

³⁹ Нав. према: W. A. Schabas, *Genocide in International Law*, Cambridge 2000, 496.

⁴⁰ J. L. Holzgrefe, “The Humanitarian Intervention Debate”, J. L. Holzgrefe, R. O. Keohane (eds.), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Cambridge 2003, 44.

⁴¹ Y. Dinstein, “Humanitarian Intervention in the Face of Genocide”, *Justice*, vol. 27, Spring 2001, 7.

⁴² W. A. Schabas, 502.

обавеза мора бити остварена у правним оквирима Повеље. Сигурно је да се ради спречавања геноцида може употребити и оружана сила, али само под условом да такву акцију одобри Савет безбедности УН.

3. МЕЂУНАРОДНО ОБИЧАЈНО ПРАВО

У овом делу рада биће истражено да ли се оправдање за УХИ може наћи у међународном обичајном праву. Најпре ће бити испитано да ли се правни основ за УХИ може наћи у традиционалној обичајној норми која је преживела усвајање Повеље УН, а потом, да ли је такво обичајно правило можда настало након 1945. године и изменило одредбе Повеље које забрањују једнострану употребу силе.

3.1. Право на хуманитарну интервенцију као традиционална обичајна норма

Постоје схватања да је пре Другог светског рата постојало обичајно правило које је државама допуштало предузимање хуманитарне интервенције и да је оно наставило да егзистира и након усвајања Повеље УН. Другим речима, Повеља УН није укинула постојећу обичајну норму која је допуштала хуманитарну интервенцију, већ је она наставила да постоји паралелно са тим уговором.⁴³ На тај начин, обичајна норма о праву држава да предузму хуманитарну интервенцију континуирано постоји у међународном праву од њеног настанка (XIX век, мада неки сматрају да се то десило и раније), до данашњих дана.

Међутим, ово становиште тешко се може прихватити. Најпре, спорно је да ли је предратни статус УХИ уопште релевантан за њен статус у данашњем међународном праву. Пошто пре усвајања Пакта Друштва народа и Бријан-Келоговог пакта није постојала општа забрана употребе силе, расправа о легалности УХИ у том периоду, као изузетку од забране употребе силе, без икаквог је значаја за њен данашњи статус.⁴⁴ Такође је спорно да ли је пре Другог светског рата уопште настало обичајно правило које је допуштало УХИ. Врло је дискутабилна подобност тадашње праксе на плану хуманитарне интервенције за формирање обичајног правила, јер није постојала општост, једнообразност и континуираност понашања држава.

Пре Другог светског рата предузето је свега неколико хуманитарних интервенција европских држава на територији Турске (у Грчкој и

⁴³ M. Halberstam, “The Legality of Humanitarian Intervention”, *Cardozo Journal of International Law and Comparative Law* 1/1995, 6.

⁴⁴ C. Antonopoulos, 430.

Сирији), као и интервенција САД на Куби (која је у то време била под шпанском влашћу). Употреба хуманитарне интервенције само од стране неколико држава, и то, углавном, против ослабљене Отоманске империје јасно указује на недостатак општости тадашње праксе.

Такође, није постојала ни једнообразност праксе. Почетком XIX века, циљеви Свете алијансе били су сасвим супротни концепту хуманитарне интервенције, јер је овај савез настојао да својим интервенцијама очува апсолутистичке режиме и сузбије демократске покрете.⁴⁵ Недоследност држава била је изражена и у потоњем периоду. И поред постојања врло озбиљних повреда људских права, које су далеко надмашивале кршења код којих је интервенисано, ниједна држава није предузела војну акцију у циљу њиховог спречавања. Као пример за то може се навести Кримски рат, проузрокован руским настојањем да заштити хришћане угњетаване од стране Отоманске империје. Француска и В. Британија не само да нису подржале Русију у том покушају заштите, већ су интервенисале против Русије у циљу очувања турског суверенитета и независности.⁴⁶ Такође, доказ неуједначеног понашања тадашњих европских сила представља и њихово држање током интервенције САД на Куби (1898). Том приликом, европске силе, осим Енглеске, политички нису подржале САД већ Шпанију.⁴⁷ Можда је најбољи пример за недоследност пасиван став према покољу Јермена у Турској (1915–1916), на шта су САД и остале државе реаговале протестима, док војна интервенција уопште није разматрана као могућност.⁴⁸

Поред непостојања једнообразности и општости, праксу на пољу хуманитарне интервенције карактерише и дисконтинуитет, који је нарочито приметан у првој половини XX века. Могло би се чак рећи да је у том периоду пракса хуманитарних интервенција потпуно ишчезла, јер осим тврдње Хитлера да је био приморан да у Чехословачкој употреби силу ради заштите немачке мањине, није било других позивања на ту установу.⁴⁹

У овом периоду, врло тешко је утврдити и постојање свести о правној обавезности. Непостојање уверења држава да имају право на хуманитарну интервенцију потврђује њихово ослањање на закључене међу-

⁴⁵ S. D. Murphy, 50.

⁴⁶ T. G. Weiss, J. Chopra, “Sovereignty under Siege: From Intervention to Humanitarian Space”, G. Lyons, M. Mastanduno (eds.), *Beyond Westphalia: State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore–London 1995, 93.

⁴⁷ M. W. Graham, “Humanitarian Intervention in International Law as Related to the Practice of the United States”, *Michigan Law Review* 3/1924, 325.

⁴⁸ S. Chesterman, *Just War or Just Peace?*, Oxford 2001, 25–26.

⁴⁹ C. Antonopoulos, 430.

народне уговоре приликом предузимања таквих интервенција.⁵⁰ Поред тога, у одсуству норме која је пре Бријан-Келоговог пакта забрањивала употребу силе, државе које су интервенисале нису осећале потребу да траже правно оправдање за своје оружане акције.⁵¹ Због тога, код држава није постојало уверење да оне имају неко посебно право на хуманитарну интервенцију, које постоји независно од општег режима употребе силе.

Због поменутих карактеристика праксе и због одсуства *opinio iuris*, не може се са сигурношћу говорити о постојању обичајног права на УХИ у периоду пре Другог светског рата. Чак, уколико се хипотетички и прихвати да је таква обичајна норма настала, због колизије са чл. 2(4), она никако није могла опстати након усвајања Повеље УН. Когентна норма о забрани употребе силе садржана у чл. 2(4) Повеље је на основу начела *lex posterior derogat legi priori* укинула евентуално обичајно правило које је допуштало УХИ.

3.2. Право на хуманитарну интервенцију као новонастала обичајна норма

Поставља се питање да ли је евентуално после Другог светског рата настало ново обичајно правило које је изменило чл. 2(4) Повеље УН и допустило УХИ. Да би се то утврдило, неопходно је испитати послератну праксу и свест о правној обавезности на том плану.

Након Другог светског рата предузето је пет УХИ, и то од стране Индије у Источном Пакистану (1971), Вијетнама у Камбоџи (1978), Танзаније у Уганди (1979), коалиционих снага у Ираку (1991/92) и НАТО-а у СР Југославији (1999). Могло би се рећи да је у погледу временских карактеристика (учесталост, сталност, трајност и непрекидност) оваква пракса погодна да доведе до стварања обичајног правила, што се за њену општост и једнообразност никако не може рећи.

Општост праксе код предузимања УХИ је врло спорна. Код услова општости није битан само број држава које упражњавају одређено понашање, „јер тај критеријум је пре квалитативан него квантитативан“, односно не поставља се питање „колико држава учествује у тој пракси, већ које су то државе“.⁵² Чак је у неким ситуацијама за

⁵⁰ W. D. Verwey, “Humanitarian Intervention Under International Law”, *Netherlands International Law Review* 3/1985, 399.

⁵¹ I. Brownlie, “Humanitarian Intervention”, J. N. Moore (ed.), *Law and Civil War in the Modern World*, Baltimore–London 1974, 220–221.

⁵² International Law Association, *Final Report of the Committee on Formation of Customary (General) International Law (Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law)*, London Conference, 2000, Principle 14, Commentary (e), p. 26.

стварање обичаја довољна пракса посебно заинтересованих или значајних држава. По речима Међународног суда правде, пракса мора „укључивати оне државе чији су интереси посебно погођени“.⁵³ Тај критеријум репрезентативности има двоструки аспект – позитивни и негативни. Позитивни аспект значи да уколико су све посебно заинтересоване државе заступљене у пракси или се прећутно с њом слажу, није неопходно да у тој пракси учествује већина држава. Негативни аспект се огледа у томе да уколико важна држава не прихвати праксу, она не може прерасти у обичајно правило.⁵⁴

УХИ су предузете против свега пет држава, а у њиховом вршењу је учествовало двадесетак држава. Треба рећи да су ту праксу подржале и неке велике државе које нису учествовале у интервенцијама (Аустралија, Аргентина, Бразил). Међутим, имајући у виду да у свету данас постоји око 200 држава, можемо видети да је у ове интервенције било укључено тек нешто више од 10 % држава. Важно је истаћи да Русија, Кина и Индија, као државе које имају војне, политичке и економске капацитете да изведу УХИ, упорно сеprotиве предузимању таквих интервенција (енг. „*persistent objectors*“). Због својих капацитета, ове три државе се могу сматрати посебно заинтересованим државама, услед чега њихово стално противљење УХИ спречава стварање обичајног правила.⁵⁵

Једнообразност праксе је услов који од субјеката међународног права захтева да се у истим или сличним ситуацијама морају понашати на истоветан начин.⁵⁶ Након Другог светског рата, постојала су многобројна масовна кршења људских права када ниједна држава није била вољна да предузме УХИ, иако су често та кршења била озбиљнија од оних код којих се интервенисало. На пример, 1965. године изостала је озбиљнија реакција због убиства најмање 300.000 Кинеза у Индонезији.⁵⁷ Положај Курда у Турској тешко се може сматрати бољим од положаја њихових сународника у Ираку. Међутим, УХИ је предузета само против Ирака (1991/92),⁵⁸ док против Турске, чланице НАТО-а и кључног

⁵³ ICJ, *North Sea Continental Shelf Case*, 1969, (Judgment), 20th February 1969, para. 74.

⁵⁴ International Law Association, Principle 14, Commentary (e), p. 26.

⁵⁵ Уколико нека од посебно заинтересованих држава не прихвати праксу, она не може прерасти у обичајно правило. *Ibid.*

⁵⁶ Б. Јанковић, З. Радивојевић, *Међународно јавно право*, Ниш 2014, 29.

⁵⁷ Ни једна држава није желела да интервенише у Индонезији, штавише индонезански режим је добио финансијску подршку од неколико влада, укључујући милионске кредите од Велике Британије. I. Brownlie, 224.

⁵⁸ Западне државе су интервенисале ради заштите Курда у Ираку тек 1991. године, а не и 80-их године прошлог века када је Садамов режим хемијским оружјем усмртио велики број припадника те мањине, јер им је Ирак тада био потребан као савезник у борби против Ирана.

амаричког савезника у региону, таква интервенција никада није разматрана као могућност.⁵⁹ Такође, прогањање Курда у Турској је суровије, масовније и дуготрајније од прогањања Албанаца на Косову, а УХИ је предузета против Југославије а не Турске.⁶⁰ Интервенције није било ни у Руанди 1994. године, када је убијено између 500.000 и милион људи. Приметно је да УХИ никада није предузимана против средњих или релативно великих држава, на пример, Франкове Шпаније, Аргентине и Чилеа за време војних диктатура, или Јужне Африке док је спроводила систем апартхејда.⁶¹ Из овога се може видети да у понашању држава у сличним ситуацијама постоје суштинске разлике, те стога не можемо говорити о интерној једнообразности постојеће праксе.

Једнообразности праксе на колективном плану је још мање изражена. Да би таква једнообразност постојала, све државе релевантне за питање УХИ морају се истоветно понашати. Међутим, таквог истоветног понашања до сада није било, са малим изгледима да ће у блиској будућности до њега доћи. Наиме, у послератном периоду, Русија и Кина ниједном нису предузеле УХИ и увек су се противиле таквој пракси других држава. Чак и када су правдале неке интервенције својих савезника, оне су то чиниле позивањем на друге разлоге (самоодбрану), а не на доктрину хуманитарне интервенције. Индија, која је извршила УХИ на територији свог суседа, није се том приликом отворено позвала на хуманитарну интервенцију, а касније се у њеним ставовима јасно може уочити противљење таквој пракси. Једино се може говорити о некој ограниченој униформности у понашању западноевропских држава и САД, међутим, таква пракса није довољна за стварање обичајног правила општег међународног права.

Исто тако, не може се утврдити постојање свести о правној обавезности (*opinio iuris sive necessitatis*), као другог елемента обичајног права. Чак и државе које су интервенисале, углавном се нису изричито позивале на хуманитарну интервенцију. Индија, Камбоџа и Уганда нашле су оправдање за своју интервенцију у праву на самоодбрану. Избегавање ових држава да се позову на доктрину хуманитарне интервенције показује само једно – да оне у то време нису веровале, или у најмању руку нису биле сигурне у постојање права на оружану интервенцију ради заштите људских права. У противном, не би се рационално могло објаснити избегавање држава да се позову на неко право за које верују да постоји.

⁵⁹ М. Аyoob, “Humanitarian Intervention and State Sovereignty”, *International Journal of Human Rights* 1/2002, 87.

⁶⁰ V. Baranovsky, *Humanitarian Intervention: Russian perspectives*, Pugwash Occasional Papers, 1/January 2001, 7.

⁶¹ E. V. Carreño, “Humanitarian Intervention”, C. Tomuschat (ed.), *International Law on the Eve of the Twenty-first Century*, New York 1997, 355.

Приликом интервенције у Ираку, САД су сматрале да Резолуција 688 Савета безбедности представља правни основ за ту акцију, док су британски званичници, поред те резолуције, акцију у Ираку правдали и доктрином хуманитарне интервенције. За разлику од њих, Француска је сматрала да за ту интервенцију уопште није потребно одобрење УН, већ да државе имају изворно право да интервенишу у случају масовног кршења људских права.⁶² Може се закључити да се једино Француска изричито позивала на доктрину хуманитарне интервенције, док су САД и Велика Британија, углавном, сматрале да се правни основ њихове акције налази у одобрењу УН.

И код бомбардовања Југославије државе учеснице су наводиле хетерогене аргументе за своју интервенцију. Једино се Белгија изричито позивала на доктрину хуманитарне интервенције. Додуше, и неке друге државе су тврдиле да је хуманитарна катастрофа на Косову разлог за интервенцију, али су избегле да своју акцију изричито оправдају правом на УХИ. Чланице НАТО-а су своју интервенцију најчешће правдале постојећим резолуцијама Савета безбедности, и тиме јасно показале да не верују у постојање права на УХИ. Врло је индикативно и то да су неке државе које су имале пресудну улогу у бомбардовању Југославије (САД, Немачка и Француска) порицале било какав прецедентни карактер те интервенције.

Када је у питању став осталих држава према УХИ, може се приметити да велика већина њих сматра да је та врста интервенције противна правилима међународног права. Русија, Кина и Индија, као три врло значајне државе у свету, оштро се противе УХИ. Из досадашњег понашања Русије (СССР) недвосмислено се може извући закључак о одбацивању доктрине УХИ, што је најбоље показало оштро противљење НАТО интервенцији у Југославији. Чак и онда када је ова држава подржала неке интервенције (Индије, Вијетнама, и донекле Танзаније), то је чињено позивањем на право самоодбране, а не на право хуманитарне интервенције. И Кина је оштро критиковала интервенције у Источном Пакистану и Камбоџи, док је према интервенцији Танзаније, свог тадашњег савезника, била благонаклона, али је никада није правдала позивањем на хуманитарну интервенцију. Кина је бомбардовање Југославије недвосмислено окарактерисала као повреду Повеље и међународног права.⁶³ Индија, која је интервенисала у Источном Пакистану, тада се није позивала на хуманитарну интер-

⁶² S. Blockmans, “Moving Into Unchartered Waters: An Emerging Right of Unilateral Humanitarian Intervention?”, *Leiden Journal of International Law* 4/1999, 777; S. D. Murphy, 190.

⁶³ UN GA, 54th Session – 55th Plenary Meeting, 17 November 1999, U.N. Doc. A/54/PV.55, pp. 19–20 (reproduced in *Chinese Journal of International Law* 1/2002, 391–393).

венцију. Она је данас оштар противник УХИ и то је јасно показала током расправе у Савету безбедности о интервенцији НАТО-а у СР Југославији.⁶⁴ Кина, Русија и Индија су три од четири најмногљудније државе на свету, у којима живи готово половина човечанства, а две од њих су и стални чланови Савета безбедности. Уколико њихово противљење буде доследно, није вероватно да ће бити створен нормативни изузетак који допушта УХИ.⁶⁵

И велик број средњих и малих држава противи се УХИ. Јужноамеричке државе су стални противници постојања права на такву интервенцију.⁶⁶ Мексико је оштро протествовао против интервенције НАТО-а у Југославији, док су Аргентина, и у мањем обиму Бразил и Чиле, изразили дубоку забринутост због НАТО бомбардовања, али то није представљало потпуну опозицију тој акцији.⁶⁷ И државе окупљене у Групи 77 у више наврата су оспориле легалност УХИ.⁶⁸

И анализом судске праксе и доктрине, као помоћних извора, може се доћи до закључка да не постоји обичајно право на УХИ. Када је јудикатура у питању, посебно треба истаћи две пресуде Међународног суда правде. У првој од њих, донетој поводом британског уклањања мина у територијалним водама Албаније, он је закључио да:

„Наводно право интервенције Суд може сматрати само као манифестацију политике силе, које је у прошлости довело до врло озбиљних злоупотреба, и као такво, без обзира на све постојеће недостатке међународне организације, не може наћи место у међународном праву. Интервенција је можда још мање допуштена у неким посебним облицима него што је то овде случај; пошто би, због саме природе ствари, она била резервисана за најмоћније државе, лако би могла довести до изокретања и самог администрирања међународне правде“.⁶⁹

У другој пресуди, Суд је био још конкретнији, истакавши:

„(...) Иако Сједињене Америчке Државе могу имати сопствену процену ситуације у погледу поштовања људских права у Никарагви, употреба силе не може бити одговарајући начин за контролу или

⁶⁴ UN SC, 3989th meeting, 26 March 1999, Doc. S/PV. 3989, p. 16.

⁶⁵ A. Schwabach, “The Legality of the NATO Bombing Operation in the Federal Republic of Yugoslavia”, *Pace International Law Review* 2/1999, 416.

⁶⁶ H. Vales, “The Latin American View on the Doctrine of Humanitarian Intervention”, *Journal of Humanitarian Assistance*, 2001, <http://sites.tufts.edu/jha/archives/1491>, 15. децембар 2015.

⁶⁷ M. Serrano, “Latin America: The dilemmas of Intervention”, A. Schnabel, R. Thakur (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention*, Tokyo–New York–Paris 2000, 235.

⁶⁸ Више о томе вид.: Н. Раичевић, 342–343.

⁶⁹ ICJ, The Corfu Channel Case (Merits), April 9th 1949, General List No. 1, p. 35.

обезбеђење тог поштовања. У погледу на конкретно предузете кораке, заштита људских права, као строго хуманитарни циљ, не може бити компатибилна са минирањем лука, уништавањем нафтних инсталација, или са обуком, наоружавањем и опремањем контраша. Суд закључује да аргумент заснован на очувању људских права у Никарагви не може пружити правно оправдање за понашање Сједињених Америчких Држава (...)⁷⁰.

Прва пресуда показује да је и много мање задирање у суверенитет друге државе (чишћење мина у туђим територијалним водама) забрањено, па се може закључити да је употреба оружане силе у другој држави још мање прихватљива у међународном праву. Констатација Суда у другој пресуди да употреба силе од стране САД не може бити одговарајући начин за контролу или обезбеђење поштовања људских права у Никарагви одсликава став Суда по том питању у било којој ситуацији.

Када је у питању доктрина, мишљења су подељена. Поједини интернационалисти тврде да постоји обичајно правило које допушта УХИ, или да је такво правило, макар, у процесу настајања.⁷¹ Међутим, знатно је већи број противника такве интервенције.⁷² Имајући у виду наведено стање, намеће се закључак да ни доктрина не може послужити као доказ постојања обичајног правила које допушта предузимање УХИ.

4. ЗАКЉУЧАК

Унилатерална хуманитарна интервенција представља нелегални акт са становишта важећег међународног права. Никако се не сме дозволити да било који вид унилатерализма, макар он био и у хуманитарне сврхе, ослаби забрану употребе силе и наруши међународни мир и безбедност. Допуштање унилатералне хуманитарне интервенције представљало би опасан преседан којим би се отворила врата и другим захтевима за једностраном употребом силе. Тиме би колективни систем безбедности био урушен, што би будућност међународне заједнице учинило неизвесном. Стога, решење треба тражити у унапређењу система колективне безбедности и његовом прилагођавању потребама хуманитарне интервенције како би он благовремено и ефикасно могао деловати у случају масовног и озбиљног кршења људских права.

⁷⁰ ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Judgment)*, 27th June 1986, General List No. 70, para. 268.

⁷¹ Више о томе вид.: Н. Раичевић, 354–356.

⁷² *Ibid.*, 356–366.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Abiew K. Francis, *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*, The Hague–London–Boston 1999;
2. Akehurst Michael, “Humanitarian Intervention”, *Intervention in World Politics* (ed. Bull Hedley), Oxford 1984;
3. Antonopoulos Constantine, “The NATO Military Action Against the Federal Republic of Yugoslavia (Kosovo) and the International Law on the Use of Force”, *Revue Hellénique de droit international* 2/1999;
4. Ayoob Mohammed, “Humanitarian Intervention and State Sovereignty”, *International Journal of Human Rights* 1/2002;
5. Baranovsky Vladimir, *Humanitarian Intervention: Russian perspectives*, Pugwash Occasional Papers, 1/January 2001;
6. Blockmans Steven, “Moving Into Unchartered Waters: An Emerging Right of Unilateral Humanitarian Intervention?”, *Leiden Journal of International Law* 4/1999;
7. Brownlie Ian, “Humanitarian Intervention”, *Law and Civil War in the Modern World* (ed. Moore N. John), Baltimore–London 1974;
8. Carreño V. Edmundo, “Humanitarian Intervention”, *International Law on the Eve of the Twenty-first Century* (ed. Tomuschat Christian), New York 1997;
9. Charney I. Jonathan, “Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo”, *American Journal of International Law*, 4/1999;
10. Chesterman Simon, *War or Just Peace?*, Oxford 2001;
11. Chilstrom M. Robert, “Humanitarian Intervention Under Contemporary International Law: A Policy-Oriented Approach”, *Yale Studies in World Public Order* 1/1974;
12. Clark S. Roger, “Humanitarian Intervention: Help to Your Friends and State Practice”, *Georgia Journal of International and Comparative Law* 4/1983;
13. Danish Institute of International Affairs, *Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects*, Copenhagen 1999;
14. Dinstein Yoram, “Humanitarian Intervention in the Face of Genocide”, *Justice*, vol. 27, Spring 2001;
15. Donnelly Jack, “Human Rights, Humanitarian Intervention and American Foreign Policy”, *Journal of International Affairs* 2/1984;
16. Doswald-Beck Louise, “The Legality of the United States Intervention in Grenada”, *Netherlands International Law Review* 3/1984;
17. Farrokh, “Unilateral Humanitarian Intervention and International Law”, *Indian Journal of International Law* 2/1981;
18. Geissler Laura, “The Law of Humanitarian Intervention and the Kosovo Crisis”, *Hamline Law Review*, 2/2000;

19. Graham W. Malbone, “Humanitarian Intervention in International Law as Related to the Practice of the United States”, *Michigan Law Review* 3/1924;
20. Grimstad Kyrre, *Humanitarian Intervention: Historical, Legal and Moral Perspectives*, (LLM Thesis), Cape Town, 2001;
21. Halberstam Malvina, “The Legality of Humanitarian Intervention”, *Cardozo Journal of International Law and Comparative Law* 1/1995;
22. Hilpold Peter, “Humanitarian Intervention: Is There a Need for a Legal Reappraisal?”, *European Journal of International Law* 3/2001;
23. Hoffmann Stanley, “Sovereignty and the Ethics of Intervention”, *The Ethics and Politics of Humanitarian Intervention* (ed. Hoffmann Stanley), Notre Dame, 1996;
24. Holzgrefe J. L., “The Humanitarian Intervention Debate“, *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas* (eds. Holzgrefe J.L., Keohane O. Robert), Cambridge 2003;
25. ICJ, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Judgment), 27th June 1986, General List No. 70;
26. ICJ, North Sea Continental Shelf Case, 1969, (Judgment), 20th February 1969;
27. ICJ, The Corfu Channel Case (Merits), April 9th 1949, General List No. 1;
28. International Law Association, *Final Report of the Committee on Formation of Customary (General) International Law (Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law)*, London Conference, 2000;
29. Јанковић Бранимир, Радивојевић Зоран, *Међународно јавно право*, Ниш 2014;
30. Kanter Arnold, “Memorandum to the President“, *Humanitarian Intervention – Crafting a Workable Doctrine* (ed. Frye Alton), New York 2000;
31. Kelsen Hans, *The Law of the United Nations*, New York 1950;
32. Lillich B. Richard, “Humanitarian Intervntion: A Reply to Ian Brownlie and Plea for Constructive Alternatives“, *Law and Civil War in the Modern World* (ed. John N. Moore), Baltimore–London 1974;
33. Lopez Felix, “The Lawfulness of Humanitarian Intervention”, *USFA Journal of Legal Studies* 1/1991;
34. Brenfors Martha, Petersen M. Malene, “The Legality of Unilateral Humanitarian Intervention – A Defence“, *Nordic Journal of International Law* 4/2000;
35. Mertus Julie, “Reconsidering the Legality of Humanitarian Intervention: Lessons from Kosovo“, *William and Mary Law Review* 5/2000;
36. Миленковић Слободан, *Унутрашња надлежност држава и међународна заштита људских права*, Београд 1974;
37. Murphy D. Sean, *Humanitarian Intervention: the United Nations in an Evolving World Order*, Philadelphia 1996;
38. Phillips L. Robert, “The Ethics of Humanitarian Intervention“, *Humanitarian Intervention: Just War vs. Pacifism* (eds. Phillips L. Robert, Cady L. Duane), Lanham 1996;

39. Portela Clara, *Humanitarian Intervention, NATO and International Law*, Research Report 00.4, December 2000;
40. Раичевић Небојша, *Хуманитарна интервенција у међународном јавном праву (докторска дисертација)*, Ниш 2008;
41. Reisman Michael, McDougal S. Myres, “Humanitarian Intervention to Protect Ibo’s”, Lillich B. Richard (ed.), *Humanitarian Intervention and the United Nations*, Charlottesville 1973;
42. Ryniker Anne, “The ICRC Position on ‘Humanitarian Intervention’“, *International Review of the Red Cross* 842/2001;
43. Schabas A. William, *Genocide in International Law*, Cambridge 2000;
44. Schwabach Aaron, “The Legality of the NATO Bombing Operation in the Federal Republic of Yugoslavia”, *Pace International Law Review* 2/1999;
45. Schweisfurth Theodor, “Operations to Rescue Nationals in Third States Involving the Use of Force in Relation to the Protection Human Rights”, *German Yearbook of International Law*, 1980;
46. Schwelb Egon, “International Court of Justice and Human Rights Clauses of the Charter“, *American Journal of International Law* 2/1972;
47. Serrano Monica, “Latin America: The dilemmas of Intervention”, *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention* (eds. Schnabel Albrecht, Thakur Ramesh), Tokyo–New York–Paris 2000;
48. Shaw N. Malclom:, *International Law (5th ed.)*, Cambridge 2003 (4th printing 2005);
49. Shen Jianming, “The Non-Intervention Principle and Humanitarian Interventions Under International Law”, *International Legal Theory* 1/2001;
50. Simma Bruno, “NATO, the UN and the Use of Force: Lagal Aspects“, *European Journal of International Law* 1/1999;
51. Tesón Fernando, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, New York 1997;
52. UN GA, 54th Session – 55th Plenary Meeting, 17 November 1999, U.N. Doc. A/54/PV.55, (reproduced in *Chinese Journal of International Law* 1/2002);
53. UN SC, 3989th meeting, 26 March 1999, Doc. S/PV. 3989;
54. Vales Hernan, “The Latin American View on the Doctrine of Humanitarian Intervention”, *Journal of Humanitarian Assistance*, 2001, <http://sites.tufts.edu/jha/archives/1491>;
55. Verwey D. Wil, “Humanitarian Intervention Under Interantional Law”, *Netherlands International Law Review* 3/1985;
56. Weiss G. Thomas, Chopra Jarat, “Sovereignty under Siege: From Intervention to Humanitarian Space”, *Beyond Westphalia: State Sovereignty and International Intervention* (eds. Lyons Gene, Mastanduno Michael), Baltimore–London 1995.

Associate Professor Nebojša Raičević, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš

THE LEGALITY OF UNILATERAL HUMANITARIAN INTERVENTION

Summary

The issue of legality of unilateral humanitarian intervention in contemporary international law gives rise to significant difference in opinions among states and scholars. It is primarily due to the fact that the international treaty law contains no rule which explicitly allows or prohibits this kind of intervention. In this legal situation, in order to explore the legality of unilateral humanitarian intervention, we need to analyze the provisions of relevant international treaties and international customary law.

The most important international treaty for assessing the legality of unilateral humanitarian intervention is the UN Charter. Article 2(4) of the UN Charter prohibits the threat and use of force, except in case of self-defense or upon the Security Council authorization. Given that unilateral humanitarian intervention does not fall into these exceptions, it constitutes a violation of Article 2(4) of the UN Charter. The fact that the Security Council did not act in cases involving mass or serious human rights violations does not allow states and international organizations to take unilateral military action and breach the aforementioned prohibition of the use of force. Beside the UN Charter, the IHL and human rights treaties are also important for assessing the legality of unilateral humanitarian intervention. Although these treaties envisage many forms of international control over the observance and implementation of human rights, none of treaties allows for the use of armed force in case of human rights' violation, even in situations involving large-scale violations of human rights.

For the purpose of assessing the status of unilateral humanitarian intervention in international customary law, it is necessary to analyze relevant practice in this area and *opinio iuris sive necessitatis*. After analysing these two elements, we may conclude that the right to unilateral humanitarian intervention does not exist in the contemporary customary law. Even if such a right had existed before World War II, it was abolished by the UN Charter peremptory norm on the prohibition of the use of force.

It is indisputable that, in the aftermath of World War II, the international community did not establish a new customary rule which would provide for undertaking unilateral humanitarian intervention by amending the provisions of the UN Charter.

Key words: *Humanitarian intervention; Use of force; Human rights; UN Charter; International customary law.*